

Kommentárok és jegyzetek

I. Kommentárok a *Partizánok* című, a hagyatékban talált filmvázlathoz.

Hajnóczy Péter *Partizánok* címet viselő szövegét megsárgult, némileg szakadozott, félbehajtott, kissé gyűrött gépiratban leltük fel a számozásban 1. jelzetet kapott doboz 22. dokumentumaként, Reményi József Tamás ráragasztott cédulájával: *Jézus!*. Az 1/21, azaz sorban a most prezentálandó szövegblokk előtti papírcsomag ugyancsak gemkapocccsal van összetűzve, Reményi J. T. jegyzetével: *Kiadatlan töredék (Bulgakov!)*. Az 1/23 *Töredékeket* tartalmaz a Reményi-jegyzet szerint, nagy alakú, kék keménytáblás füzet, címkéjén a *Partizánok* első lapján látható geometrikus rajz rokona. Az 1/22 dokumentum tartalmazta hat és fél oldalas (utolsó lap a szöveg végén letépve) írást külön fóliába helyeztük. Az első lap tetején, a nagybetűkkel gépelt cím fölött kézírással hevenyészett, többször átírt nyomtatott nagybetűs feliratként egyenes zárójelben található a „műfaj” megnevezése: /FILMVÁZLAT/, mellette a Hajnóczy-kéziratokból ismert „graffiti” – geometrikus vonalhálót imitáló nyugtalan tolljártatás. Talán olyan ember rajza, aki vágyat érez a rajzolásra, de nincs készsége, nincsen meg az eszköztára, ezért legalább gyerekesen, szinte öntudatlanul, önkéntelenül, szögletesen és figuralitást nélkülözve, de összefüggő vonalrajzot hoz létre.

A *Partizánok* a hagyaték eddig feltárt részének egyik összefüggő, befejezett darabja, mert bár az utolsó gépírott lap az egyharmadánál, a filmvázlat szövegének lezárulta után le van szakítva, a történet befejezettnek tetszik. Lezártnak e szövegben-létét illetően, ugyanakkor a Hajnóczytól már ismert módon *da capo al fine* folytatódónak és folytatandónak. Új (önkéntes) áldozat kerestetik, hisz „Jézus” és „Koszorú” – még élnek.

A Műhely és a magam megítélése szerint e szöveg érett, egyben tartott, megérdemli a publikációt, még ha a szerző életében efelől nem rendelkezett is. *Minden hagyatékok sorsának felelősségét érezzük.*

Széljegyzetek a *Partizánok* című filmvázlat életműbeli elhelyezéséhez és valószínűsíthető értelmezési útvonalaihoz:

– A (bizonyos szempontból, némileg) félrevezető **cím**: hol vannak itt partizánok? Inkább anarchisták? Csak szerepjátékos gazdag fiúk vannak, kik közül az egyik a partizánt játssza. Vagy: mindannyian partizánok szeretnének lenni a játékban, de csak egyiküket lehet akként kisorsolni. Hasonló („*de csak hasonló, de csak hasonló*”) kapcsolódásfokú címet visel *A szakács, Az unokaöcs, Mandragóra, A szekér* stb.

– A szöveg **időbeli elhelyezése** 1. a Hajnóczy-univerzumban⁴; 2. a kerettörténet ideje; 3. a betéttörténet történelmi ideje és – helye; Magyarországon járunk? Netán Dél-Amerikában? spanyol nevek, Guevara-nyomok a szövegben

– Hajnóczy Péter **filmes kapcsolatai**; munkái a Balázs Béla Stúdió holdudvarában, *Az elkülönítővel* kapcsolatos tervek

– **Műfaji** kérdések: filmes eszközök a prózaszövegekben; filmnovella; forgatókönyv; filmetűd; *filmvázlat*; Hajnóczy filmes vonatkozásokkal bíró szövegei (*A kéz, A szertartás, A kék ólomkatona, A szekér* stb.)

– Jellegzetes **szövegkezdések**: in medias res belépés a történetbe

– A Hajnóczy-próza **alakoskodói**, szerepjátékosai, alakmásai és alteregói; identitás-keresés, az önazonosság mint probléma a szövegekben: *Tréfa; Az unokaöcs; Perzsia; A parancs* századosa

– A Hajnóczy-hősök **nevei**, névmágia, a „név krízise” (Németh Marcell); névtelenség, nevesítés, rövidítés, álnév Hajnóczynál; név – foglalkozás – szerep hármasságai. Jézus – Koszorú – Amandez. Alak-hármasságok Malcolm Lowrynál

– A **Jézus** név sorsa, felbukkanásai a Hajnóczy-szövegvilágban. A hagyatékban rejtőző *Jézus-töredék*. A *Jézus felébred* epizód *A parancs*ban

– Terrorizmus, **partizánok, anarchisták**, gerillák, **katonák**, háború Hajnóczy prózáiban; történelembe ágyazottság és fikció. *Az unokaöcs; Szolgálati járat; Tengerésztiiszt hófehér díszegyenruhában; A parancs; Kétezer; Rakaszólás; Jézus menyasszonya*

– **Gyávaság és bátorság**, vakmerőség és meghátrálás: etikai kérdések, morális parancs a Hajnóczy-szövegekben (lásd a Bulgakov-mottót *A parancs*ban stb.); egzisztencialista döntés- és léthelyzetek (paralelek: Jean-Paul Sartre: *Temetetlen holtak*; Franz Kafka: *Testvérgyilkosság*)

– Szeretet-kiáradás és **áldozat**, *áldozathozatal* másokért: rokonság *A véradóval, A fűtővel*

Fenti jól körvonalazható kötődések és kivezető utak, auto-, intra- és intertextuális szálak az elkövetkezőkben a *Partizánok* lehetséges és reménybeli analízisei során bejárhatók és bejárandók.

⁴ Dobai Péter közlései alapján valószínűsítjük, hogy a *Partizánok* gépiratának első példánya megtalálható a MAFILM irattárában. A filmvázlat életműben történő elhelyezése szempontjából a keletkezés dátuma elengedhetetlenül fontos – a feladat műhelyünk tagjaira vár.

Most a szorosan vett szöveg számomra legérdekesebb fogódzóihoz, specialitásaihoz, kérdőjeleihez fűznék néhány margójegyzetet:

– „A féktelen Hajnóczy-mondat”. A fékezhetetlenné, zabolázhatatlanná váló, műfajt áthágó, értelmet és érzékeket zavarba hozó, a nyelvtan bőrét magáról lehántó Hajnóczy-mondat:

lásd: a szöveg első bekezdése, különösen annak vége: „... tekintettel a közeledő télre...”
lásd még: az *M* hosszúmondata („Az óramutató a hetesen állt...” HPÖM 235–236⁵)

– „A hadaró Hajnóczy”. Sietség, tömörítés, kihagyás és túlrészletezés aránytalanságai. A szöveg mint partitúra; a szöveg mint dodekafónia. A megbokrosodni látszó, ismeretlen (belső) erőknek engedelmesskedő szöveg

lásd: a szöveg második bekezdése
lásd még: a *Perzsia* utolsó lapjainak idő-előreszaladása (HPÖM 358–361)

– Az önálló életre kelő, anyamondatáról leváló Hajnóczy-hasonlat

lásd: a szöveg utolsó bekezdésében: „...mint egy bizonytalanul megsejtett igazság”
lásd még: a *Ló a keramiton* első epizódjának hasonlatai

– Kidolgozatlan, felemás helyzet: mi volt a feladat, melyre Amandezt átdobták, és amelynek leküzdése nem sikerült, s ez a sikertelenségből fakadó károkozás miatt nem edekli őt (szemben a *Temetetlen holtak* hőseivel)?

Csak „bátor” akar lenni? Csak megállni a próbát? Tét nélkül? „Nem üvöltöni”? (Sorbier) csak ez tette mozgatórugója? S hogy méghozzá mindez nem is igaz: *nem ez történik Amandezzel: vele ez a halálos, részeg utcai kaland történik, ebben puszul el, értelmetlenül, egy élethazugság üres pótlékával.*

– A szabadság kérdése a Hajnóczy-szövegekben: *Freedom*; *Az unokaöcs*; a *Jézus menyasszonya* Sartre-idézete, annak fénytörései, felhangja

– Stílusváltás, stílustörés, (szándékolt? vagy sietségből adódó?) egyenetlenségek a szöveg stiliztikai regiszterében: ironia, dráma, pátosz, tragikus és blaszfém éles váltásai; átmenetnélküliség, szint-áttörés, a metalepszis legkülönbözőbb esetei, keret-áthágás; a szerzői metalepszis sajátos hiánya (ellentétben pl. a HP-szkázokkal, ahol szinte más sincs, csak a szerző metalepszise /Thomka Beáta/)

lásd: apa-cuka... gyerekes kiszámoló, kontra – rohamkés
lásd még: *Az unokaöcs* pantomim-betétje
A fűtő, *A véradó* váratlanul kezdődő, burjánzó álomelbeszélései, hallucinációi

⁵ Hajnóczy Péter: *A fűtő. M. A halál kilovagolt Perzsiából. Jézus menyasszonya. Hátrahagyott írások.* Összeáll. és gond. Mátis Livia. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1982

– Egy „elrontott” elem: „Hagyjuk a fenébe, Amandez. Senki se hiszi, hogy gyáva *voltál.*” – pongyolaság, átgondolatlanság, figyelmetlenség vagy szándékos rejtélyképzés, kétértelműre formálás, mely poétikai eszközzé válik//mindez már nemcsak a *Partizánok*, hanem a NYELV problémája.

Legvégső és legfontosabb (egyedül fontos) esetben: ha valóban el akart rejteni a szerző e múlt idejű létigében valamit, hogy *volt itt korábban a fiúknak egy közös cselekményük*, melyről a szöveg amúgy hallgat, s melynek e pár lapon most már csak következményeit, levezető játékát látjuk

– Provokáció (arculköpés)

Önsors-kihívás, fejjel-a-falnak, fatalisták, nihilisták, kihívom a halált: kétségbeesettek

– A szöveg örvénye minden átmenet nélkül sodor egy másik világba: veszélyeztetettség, az olvasó elleni terrorakció

Tudatelbeszélés (a képzetek s a lélek dzsungele) vs narrátori közlés vs belső monológ (Thomka Beáta)

– Amandez tudatában járunk: milyen ember is Amandez? Meghatározható egyáltalán a jellemzés megszokott kategóriái által? Mennyire következetes e jellemzés, vagy feltehető-e e kérdés egyáltalán?

– Ismét csak: Miért *partizánok*?

– A feldobott pénz (fej vagy írás jelenet), az utána kimondott mondatok (szerepválasztás) és az autófelgyújtás (halott-felgyújtás?) epizódja: a történet rekonstruálási kísérlete – *előtte* mi történt? *utána* mi fog történni? *da capo al fine*, de pontosan *min* folytatódik a szöveg? Attól, hogy a Jézusnak nevezett fiú gyilkolt, miért magától értetődő, hogy ismét ő legyen a tiszt? És mit jelent a „Miért magyarázkodsz?” kérdés?

– Végül: miért kellett letépni az írógéppapírt az utolsó sor után?

II. A *Partizánok* című szöveg gondozása és kiadásra történő előkészítése során ismételten Dobai Péter segítségét kértem az együtt-gondolkodásban (mint tettem ezt előző hagyaték-publikációnk, a Forrás novemberi számában megjelent *Tányéraknak* esetén). Konzultációnk sajátos eredménnyel járt: Dobai Péter bizonyos pontokon egyetértett ugyan szövegelemző érveimmel, a lényegyet tekintve mégis ellenkező álláspontonról adott számot.

Úgy vélem, e kétfajta felfogás alapvető oka, hogy míg én nem ismerhettem, Dobai Péter annál inkább emlékezett a filmvázlat keletkezés-körülményeire. Szembesült tehát a valós kontextus és a „steril” szövegelemző, deskriptív módszer. E dilemma messze túlmutat jelen szövegkiadás problémáin, és hallatlanul érdekesnek, bár feloldhatatlannak látszik.

Elengedhetetlennek (feltétlenül szükségesnek) tartom, hogy Dobai Péter kiváló elemző gondolatai, reflexiói helyt kapjanak a *Partizánok* folyóiratközlése során. Vonalas füzetbe rótt, megtisztelően alapos és hosszú kommentárjait, engedélyével, summázva közlöm.

S végül, a szövegkiadási munka befejezése felé járva, örömmel rögzítem a megállapítássá vált felismerést: a Dobai Péter-féle életrajzilag telt olvasat és a mi szövegolvasásunk közt egy hosszabb elemző tanulmány távlatában *nem volna*/találatna *ellentmondás*. A szöveg mélyelemzése egy ponton megszólaltatná, s életre keltené a keletkezési körülményeket is.

Következzenek Dobai Péter kommentárjai⁶ a *Partizánokhoz* s az én kísérő jegyzeteimhez:

Hajnóczy Péter *Partizánok* című írása nem novella, még csak nem is filmnovella, csak: „Filmvázlat”. Nekem adta oda több „filmvázlattal”, hogy próbáljam „eladni” a MAFILM valamelyik filmstúdiójában. Ekkor Péter nevét már ismerték a filmesek is. (...) 8-10 000 forintért sikerült elérnem, hogy megvegyék tőle a „filmvázlatot”, de előre megmondták: film soha nem lesz belőle. Nem is lett. Ezt Hajnóczy is tudta, én is tudtam. A kutya sem olvasta soha el ezeket a filmvázlatokat, csak fizetett a Filmgyár, hogy segítsen a szerzőn⁷. És ez meg is történt.

Nem jó írása ez Péternek, egy hajnalon csapta össze, hogy már délelőtt vigyük ki a Filmgyárba. Nincs meggyőző, magával sodró dramaturgiája, be kell látni, Katalin, hogy ez az írás nem lett az ő *O. márkinéja* vagy el nem pusztított *Guiscard*-felvonása! (...) Vannak ebben a filmvázlatban szép nyelvi és gondolati villanások, de csak villanások, amelyek a következő mondatban KIHUNYNAK. Kereste Péter ebben a sebtében papírra vetett írásában is, hogy az ember (és főleg önmaga) életének Értelmet adjon, akár a Halál árán is, de a dialógusok erőtlenekek, esetlegesek! Nem úgy, mint többi írásában, pl. *Az unokaöcs* vagy pláne mint a *Mandragóra*.

E partizánok célja és szerepe tudatosan nincs meghatározva, inkább tűnnek anarchista-
táknak, mint partizánoknak.

„A kényszerítő szülői kezek” pl. nyilvánvalóan önéletrajzi motívum!. „Munka nélkül eltöltött évek” – ez is tiszta autobiográfia, csak éppen kidolgozatlan, nem vág, nem üt igazán!
(...)

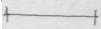
Ami a *Jézus* nevű hőst illeti. Meg kell jegyeznem, hogy ez szinte Hajnóczy önarcképe, aki zord, vagy zordnak tettetett természete ellenére, gyakran „öltött” (és ez volt az igazi, a nem tettetett természete és arca!) „szelíd, jóságért könyörgő arcot”! Sőt, Katalin, Péter arca szinte mindig JÓSÁGÉRT KÖNYÖRGÖTT, erre jól emlékszem még 30 év távolából is!

Fontos a Koszorú név is: (Tövis)Koszorú; és Amandez neve is beszédes: szerető, szerelmes spanyolul, mint női párja, az Amanda. E nevek mindössze SZIMBÓLUMOK, ezút-

⁶ Dobai Péter felhatalmazott, hogy a 16 oldalnyi, nagybetűs írást, melyet nekem szánt, és rendelkezésemre bocsátott, szabadon használjam, rövidítsem, részeket strukturáljak át benne; köszönet érte!

⁷ Szöveg-értő és -megítélő kísérleteink bírálatát nem könnyű elhordozni, e ponton viszont izgatottan jegyzem meg: a *Partizánok* első olvasói tehát *mi* volnánk, a Hajnóczy-műhely tagjai?!

tal HP nagyon is megmaradt a külsőségek szintjén, éppen a sietség miatt! Azt tudom, hogy „Jézus” és „Koszorú”: maga Hajnóczy Péter, senki más. Saját csapdájába esett, nem előszőr, írás közben. A Jézus név (akárcsak a Koszorú név) önkényesen választott nevek, és ha egyáltalán szolgálnak is valami célt, akkor csak ezt a célt szolgálják: *Relativisierung des Begriffes*, tudniillik a fogalmaknak általánosan tulajdonított „szentség” jelentőségét! „Amandez partizán ereje ijesztő gyöngeségében rejlik.” Péternél ez pontosan fennáll, ő is félt, és ez adta erejét. Ady azért szebben írta le: „Finom remegések az erőm.”

A pont után tett jel: annak a jele, hogy ennél a mondatnál már be is akarta Péter fejezni az írást, valami csattanót keresett, hiszen tudta jól: ez csak egy Filmvázlat, amiért hátha adnak némi pénzt.

(...)

Kérdés az is, hogy valóban létezik-e egy ún. „Hajnóczy-univerzum”? Vagy csupán egy önsorsrontó génusz néhány gyilkolásig erős írásával áll szemben olvasó, kutató egyaránt? Az helyes és mély és szép kifejezés Katalin részéről, amikor azt írja: „önsors-kihívás”. Más kérdés, hogy ehhez az „önsors-kihíváshoz” Hajnóczy Péternek igazán soha nem volt, hogy úgy mondjam: „partizáni” bátorsága. „Miért *Partizánok*?” – kérdi Katalin. Azért, mert Péter soha nem lett volna elég bátor ahhoz, hogy Simón Bolívar vagy Ernesto Che Guevara legyen, de hát egy írónak nem is az a dolga, hogy a hősei életét föltétlenül meg is élje vérben és vérpadon, hanem az, hogy megírja őket, és Hajnóczy Péter meg is írta, hála Istennek, hála tehetségének és szenvedélyének! Hajnóczy Péter félt a haláltól (nemhogy kihívta volna), de az alkohol és az alkoholt potencírozó sokféle gyógyszer, amit folyamatosan szedett: segített leküzdenie elemi halálfélelmét, paranoiáit és fixációit önnön személyének veszélyeztetettségével kapcsolatban, holott személyiségét, annak integritását, létét és életét egyedül ő maga veszélyeztette, és vitte végül sírba.

Balázs Béla Stúdió. HP főleg az én révemem és a Bódy Gábor révén komoly tervekkel jelent meg a BBS-ben. Sokra vihette volna, de kívárni türelme nem volt, s különben sem szeretett ő soha „haverkodni”, „dumálni”, még kevésbé szeretett Péter „gaszulálni”! Soha nem is tette. Igen komoly filmterve volt pl. az *Elkülönítő* is, de szóban (igen ritkán) más filmterveit is elmondta főleg Bódy Gábornak és nekem. Azonban írásban e terveket soha ki nem dolgozta! Hajnóczy legjobb prózáírásaiban mindig is igen erős volt a vizualitás, látatás, a képi megjelenítés prózáinak meghatározó minősége! És részben a képi megjelenítés adja legjobb írásainak szuggesztivitását, zsenialitását! Tehát tény, hogy P. tényleg vonzódott a FILM-hez (a filmesekhez nem annyira), ugyanakkor paradox módon szívből utálta a Filmet mint művészeti kifejezőt, hordozót, médiumot. Ezt többször is kifejtette előtünk, és pedig heves haraggal.

Ami írásainak NYELVÉT illeti: ez a legjobb értelemben minőségi, konzervatív nyelv, és pedig tudatosan az; Péter nem túl gyakran élt a nyelvi kifejezés ún. „meghökkenő”, „mellbevágó” vagy „sokkoló” hatásával, pedig játszva képes lett volna rá!

(...)

„Végül: miért kellett letépni az írógéppapírt az utolsó sor után?” – kérdi igen bölcsen Katalin. Azért, mert ez auto-agresszió, ön-agresszió volt, mintegy a végleges vereség felismerése. Elveszett illúziók és ELVESZETT JÖVŐK!